

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ РИЗИКУ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ БЕЗРОБІТНИХ ОСІБ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Мельник Антоній Петрович,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології та психодіагностики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-1248-217X>

Грушецька Ольга Володимирівна,

старший лаборант кафедри практичної психології та психодіагностики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0009-0007-9454-5499>

Федоренко Діана Євгенівна,

здобувач вищої освіти факультету психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0009-0003-1723-4225>

У статті описано психологічні аспекти самогубства серед безробітних, зазначається, що у світі ця проблема залишається нерозв'язаною, а тому стає дедалі актуальнішою, особливо на фоні зростання його показників, яке, зокрема в Україні, набуває епідемічного характеру. Саме тому суїцидальна поведінка у сучасній науці та практиці розглядається як гостра медико-соціальна та соціально-психологічна проблема, що постійно перебуває у полі зору фахівців різних галузей: соціологів, юристів, медиків, психіатрів, психологів, педагогів.

Однак пересічний українець частіше засуджує самовбивцю або сприймає його як психічно хворого, якому – впевнений – не допомогти, а людям, чиї близькі чи родичі здійснили суїцид, доводиться потерпати від невиправданих звинувачень і неоднозначних коментарів оточуючих.

Суїцидальна поведінка є вольовим актом, до структури якої входять суїцидальні думки, задуми, наміри, парасуїцид, завершений суїцид. На сьогоднішній день немає єдиної думки серед представників різних психологічних шкіл щодо причини самогубства, але тими рушійними силами, що сприяють виникненню її, є соціальні, індивідуально-психологічні й фізичні чинники.

Описано, що серед наслідків безробіття зустрічаються різке зниження самооцінки та збільшення негативних емоційних станів, у багатьох випадках виникає депресивний синдром із тенденціями до суїциду. Саме стрес, перенесений у період безробіття, який провокується і членами сім'ї, може спричинити скорочення тривалості життя людини. Тому вважаємо, що важливо надавати якісну психологічну допомогу і підтримку таким категоріям населення, їхнім партнерами для унеможливлення скоєння суїциду. Тому для ефективної суїцидальної превенції важливо виявити індивідуальну вразливість на ранній стадії, щоб здійснити спроби попередження її загострення.

Ключові слова: психодіагностичний аспект, психологічна допомога, безробітні, суїцидальна поведінка, суїцидальні думки, суїцидальна превенція.

Melnyk Antony, Hrushetska Olga, Fedorenko Diana. Psychodiagnostic aspect of the risk of suicidal behavior of unemployed persons: theoretical approach

The article describes the psychological aspects of suicide among the unemployed, it is noted that this problem remains unsolved in the world, and therefore it is becoming more and more urgent, especially against the background of the growth of its indicators, which, in particular, in Ukraine, is becoming epidemic in nature. That is why suicidal behavior in modern science and practice is considered as an acute medico-social and socio-psychological problem, which is constantly in the field of view of specialists of various fields: sociologists, lawyers, doctors, psychiatrists, psychologists, teachers.

However, the average Ukrainian more often condemns a suicide or perceives him as a mentally ill person who – he is sure – cannot be helped, and people whose loved ones or relatives committed suicide have to suffer from unjustified accusations and ambiguous comments from others.

Suicidal behavior is an act of will, the structure of which includes suicidal thoughts, plans, intentions, parasuicide, completed suicide. To date, there is no consensus among representatives of various psychological schools regarding the cause of suicide, but the driving forces contributing to its occurrence are social, individual psychological and physical factors.

It is described that among the consequences of unemployment there is a sharp decrease in self-esteem and an increase in negative emotional states, in many cases there is a depressive syndrome with suicidal tendencies. It is the stress experienced during the period of unemployment, which is also provoked by family members, that can cause a shortening of a person's life expectancy. Therefore, we believe that it is important to provide high-quality psychological help and support to such categories of the population and their partners to prevent suicide. Therefore, for effective suicide prevention, it is important to identify individual vulnerability at an early stage in order to make attempts to prevent its aggravation.

Key words: *psychodiagnostic aspect, psychological help, unemployed, suicidal behavior, suicidal thoughts, suicidal prevention.*

Постановка проблеми. Особливості вивчення ризику суїциду є одним із найбільш важких завдань сучасної психології, превентивної медицини і стосується не тільки лікарів, фахівців в області психіатрії, але й практичних психологів. Тому сьогодні важливим є вивчення феномену цього явища, в тому числі через психодіагностичний аспект.

Метою дослідження є полягає у теоретичному вивченні та аналізу ризику суїцидальної поведінки у безробітних осіб, щоб здійснити спроби попередження її загострення.

Результати дослідження. Опираючись сучасні науково-практичні дослідження особливостей оцінки суїцидального ризику, котрі нами проаналізовано, можемо вважати, що не існує універсальної психодіагностичної методики для визначення суїцидального ризику. Важливим є саме результат комплексної діагностики який фіксується в інтегральній оцінці суїцидального ризику як основної прогностичної категорії, і визначає тактику корекційної роботи та подальші превентивні заходи. При цьому, варто враховувати, що діагностика суїцидальної поведінки включає в себе аналіз не тільки власне суїцидальних проявів в їх статичності та динаміці, а й усієї сукупності особистісних, навколишніх, клінічних факторів, що беруть участь у генезі суїциду. Тому для ефективної суїцидальної превенції важливо виявити індивідуальну вразливість на ранній стадії, щоб здійснити спроби попередження її загострення [1].

Теоретико-методологічну основу дослідження склали положення видатних науковців зарубіжних і сучасних вітчизняних учених різних галузей знань, зокрема, В. Москалець, А. Тищенко, Р. Федоренко, С. Яковенко та інші [2; 3].

Аналіз результатів дослідження. У ході теоретичних пошуків, проаналізували рекомендації ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я), яка сформувала шкалу суїцидального ризику, що широко використовується практиками. У шкалі описано чотири рівні: відсутній ризик, незначний ризик, помірний ризик, високий ризик. У вище описаному прогнозу рівнів суїцидального ризику лежить інтегральна оцінка, яка складається із суїцидогенних і антисуїцидальних факторів. Антисуїцидальні чинники є особистісним ресурсом у процесі адаптації та реабілітації як в індивідуальній, так і в груповій корекційній роботі фахівців. Скринінгової методи діагностики спрямовані на виявлення осіб, які належать до групи підвищеного ризику суїциду і побудовані таким чином, що схильні переоцінювати ймовірність суїцидальної поведінки індивіда в майбутньому. Окрім цього, скринінгові шкали часто розробляються на основі наукових досліджень, суб'єктами яких є ті, у кого були спроби самогубства або відзначаються суїцидальним мисленням [4].

Серед переваг скринінгових шкал для оцінки ризику суїциду виділяють такі [5]:

- швидкість, простота та ефективність у використанні;
- можливість отримати доступ до інформації, яку важко отримати шляхом

спостереження за поведінкою пацієнта чи в процес бесіди;

- можливість проводити кількісний вимір показників щодо умовної «норми» та здійснювати моніторинг стану пацієнта в динаміці, порівнюючи результати обстеження в різні проміжки часу;

- окремі пункти опитувальників, які свідчать про психологічне неблагополуччя, можуть бути предметом прицільної оцінки та дискусії в процесі психотерапевтичної бесіди з клієнтом [5].

Відповідно, поряд із перевагами скринінгових шкал для оцінки ризику суїциду виділяють також і основні недоліки [1]:

- часто, експериментатор (дослідник) приймає відповіді респондента без їх критичного осмислення;

- висока ймовірність того, що хтось із учасників дослідження сприйматиме діагностичний інструмент як заміну побудови повноцінних терапевтичних відносин;

- ймовірність того, що стан пацієнта та відповідний ризик суїциду буде сприйматися лікарем (або психологом) як щось статичне та незмінне, в той час, як надзвичайно важливо оцінювати зміни в динаміці [1].

Підсумовуючи, сучасні наукові уявлення про оцінку суїцидального ризику, то варто зауважити, що на сьогоднішній день опитувальники та анкети є одними з найбільш поширених діагностичних інструментів, які використовуються при оцінці суїцидального ризику чи намірів. У той же час, використовуються і інші діагностичні методи, наприклад, арттерапевтичні, спостереження. Перевагою спеціалізованих опитувальників є їх функціональність, зокрема [1; 5]:

- методики, що включають відносно прямі запитання про наявність суїцидальних думок і переживань;

- опитувальники, які виявляють індивідуальні особистісні фактори, які найбільш тісно пов'язані з високою ймовірністю скоєння суїциду [1; 5].

Проте, діагностика суїцидальної поведінки включає в себе аналіз не тільки суїцидальних проявів у їх статичності та динаміці, а й усієї сукупності особистісних, навколишніх, клінічних факторів, що беруть участь в генезі суїциду. Саме тому для здійснення ефективної суїцидальної превенції важливим є виявлення індивіду-

альної вразливості на ранній стадії, щоб здійснити спроби попередження її загошення. Проте, не завжди це очевидно і це вимагає спеціальних інструментальних методів оцінки суїцидального ризику. Тому при цьому варто поєднувати різні методи психологічних досліджень разом із опитувальниками.

Люди, які вважаються безробітними характеризуються наявністю конкретних видів потреб у допомозі, зокрема [2, с. 10–13]:

- перебудова самосвідомості,
- психологічна реабілітація,
- психологічна мобілізація,
- усунення стану тривоги,
- підвищення стійкості до стресу,
- формування адекватної самооцінки й впевненості у власних силах [2, с. 10–13].

Вважається, що незадоволення вище описаних потреб ускладнює процес їх професійної перепідготовки. Це пов'язано з тим, що ефективність перепідготовки зумовлюється розумінням необхідності пошуку нових форм професійної самореалізації та усвідомлення себе як активного суб'єкта професійної діяльності. Отож, для розв'язання проблем безробітних, які виникли в силу їх статусу важливим є надання їм спеціалізованої й якісної психологічної підтримки, яка реалізується шляхом розвитку в них у процесі професійної перепідготовки активності щодо рефлексії свого досвіду, формування відповідних цінностей і активної особистісної поведінки [2; 6].

Варто зазначити, що накопичення у безробітних психічних станів, що мають негативне забарвлення є рушійною силою, котра призводить до виникнення та закріплення в структурі їх характеру рис, що знижують адаптивні можливості особистості та руйнують її психічне здоров'я. Причиною того, що безробіття сприймається людиною і її близькими як найгостріша стресова ситуація, полягає в глибинному зв'язку, що існує між особистим самоусвідомленням та трудовою діяльністю. Бо робота є одним з головних чинників, що визначають внутрішнє самопочуття людини, її соціальний статус та значимість для неї самої, а також є можливістю самореалізації. У зв'язку з цим виникає необхідність у проведенні серед безробітних

профілактичної та корекційної роботи, спрямованої на зняття негативних станів, пом'якшення дії їх руйнуючих факторів та збереження їх ментального здоров'я [2].

Щодо до основних психологічних детермінантів суїцидальної поведінки у безробітних, в науковій літературі виділяють критерії суїцидального ризику [5]:

- самозвинувачення;
- почуття своєї невпевненості й непотрібності;
- негативна оцінка себе, навколишнього світу і майбутнього;
- бачення себе як особистості, що не має права жити;
- байдужість до власної долі, пригніченість, безнадійність, відчай;
- вина або відчуття невдачі, часті поразки;
- надмірні побоювання або страхи;
- досить болісне переживання самотності;
- відчуття власної безпорадності і залежності від інших;
- відсутність здатності бачити інші прийнятні шляхи вирішення проблеми, окрім суїциду;
- самоізоляція від інших людей, «втеча» від реальності;
- порушення дисципліни або зниження якості роботи, що є основними причинами втрати роботи [6, с. 5–10].

Опираючись на дослідження феномену самогубства, то кожне самогубство має складну мотивацію, в основі якої лежить ціле сплетіння несприятливих обставин. Впливаючи одночасно, вони штовхають людину до фатального кроку. Саме тому будь-яка ситуація, яка сприймається людиною як криза, може вважатися індикатором суїцидального ризику. До кризових станів особистості безробітних відносяться [1; 6]:

- негативні прояви почуттів, зокрема, тривожні настрої, неспокій, депресія, афекти, тривога, стрес, страх, фрустрація;
- порушення уваги, а саме недостатня зосередженість, розсіяність;
- порушення волі такі як розгубленість, невпевненість;
- порушення мислення, що виражаються у сумнівах та деструкції мотивів [1; 6].

Висновки. Отож, саме стрес, перенесений у період безробіття, який провокується і членами сім'ї, може спричинити скорочення тривалості життя людини. Тому вважаємо, що важливо вчасно проводити психодіагностику, надавати якісну психологічну допомогу і підтримку таким категоріям населення, їхнім партнерами для не уможливлення скоєння суїциду. Важливим при цьому є спонукання до забезпечення зайнятості, зниження емоційного негативного фону та розв'язання проблем членів сім'ї безробітного, загалом – комплексний підхід до підтримки психічної сфери безробітних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологія екстремальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів: на допомогу практичному психологу: навч.-метод. посіб. / Л. І. Магдисюк та інші. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 276 с.
2. Бойко Г.В. Зміни уявлення про себе в умовах втрати та відсутності роботи. *Актуальні проблеми психології. Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія*. Київ: Міленіум, 2003. Т. 1. Вип. 11. С. 10–13.
3. Панасюк В.О. Соціально-психологічні детермінанти суїцидальної поведінки юнаків. Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра спеціальності «Психологія». Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 41 с.
4. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/ru/.
5. Осетрова О.О. Соціально-філософський аспект дослідження феномену суїциду: монографія. Дніпро: РВВ ДНУ; ЛІРА. 2020. 124 с.
6. Барчі Б.В. Психологічне дослідження емоційного стану безробітних осіб. *Психологія: реальність і перспективи*. Рівне: РДГУ, 2019. Вип. 13. С. 5–10.

REFERENCES:

1. Psykholohiia ekstremalnosti ta psykhoprofilaktyka psykichnoi travmy y suitsydalnykh namiriv: na dopomohu praktychnomu psykholohu (2022). [Psychology of extremism and

psychoprophylaxis of mental trauma and suicidal intentions]: navch.-metod. posib. / L. I. Mahdysiuk ta inshi. Lutsk: Vezha-Druk. 276 s. [in Ukrainian].

2. Boiko, H.V.(2003). Zminy uiavlennia pro sebe v umovakh vtraty ta vidsutnosti roboty [Changes in self-image in conditions of job loss and absence]. *Aktualni problemy psykholohii. Ekonomichna psykholohiia. Orhanizatsiina psykholohiia. Sotsialna psykholohiia*. T. 1. Vyp. 11. S. 10–13 [in Ukrainian].

3. Panasiuk, V.O. (2022). Sotsialno-psykholohichni determinanty suitsydalnoi povedinky yunakiv [Socio-psychological determinants of suicidal behavior of young men]. Dypломna robota na zdobuttia osvithnoho stupenia bakalavra spetsialnosti «Psykhologhiia». Natsionalnyi aviatsiinyi universytet. Kyiv, 41 s. [in Ukrainian].

4. Ofitsiinyi sait Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia [Official website of the World Health Organization]. Retrieved from: https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/ [in Ukrainian].

5. Osetrova, O.O. (2020). *Sotsialno-filosofskyi aspekt doslidzhennia fenomenu suitsydu: monohrafiia* [Official website of the World Health Organization]. Dnipro: RVV DNU; LIRA. 124 s. [in Ukrainian].

6. Barchi, B.V. (2019). Psykholohichne doslidzhennia emotsiinoho stanu bezrobitnykh osib [Psychological study of the emotional state of unemployed persons]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy*. Vyp. 13. S. 5–10 [in Ukrainian].